

## ชีวิตชาวนาในสังคมร่วมสมัย: ชีวิตที่ถูกลดทอนความเป็นมนุษย์

### Thai Agriculturist in Contemporary Society: a Dehumanized Life

ภัทรศยา เป็นแผ่น<sup>1</sup> และ จิตชยางค์ ยมาภัย<sup>2</sup>

Pattarasaya Penphaen<sup>1</sup> and Jitjayang Yamabhai<sup>2</sup>

<sup>1</sup>นักศึกษานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

<sup>2</sup>อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

<sup>1</sup>Master degree student, Master of Arts in Cultural Studies, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

<sup>2</sup>Lecturer, Master of Arts in Cultural Studies, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

\*Corresponding author, E-mail: p\_penphaen@hotmail.com

#### บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาแนวทางการปฏิรูปวิถีชีวิตเกษตรกรในเมือง หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล งานวิจัยดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ทรรศนียมิติทางประวัติศาสตร์ของการกดขี่ในโลกแห่งชีวิตชีวิตของชาวนา ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม เข้า ไปสังเกตในฐานะผู้มีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนชาวนาในพื้นที่ภาคกลาง พื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทตำบลคลองโยง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม รายงานผลในลักษณะกรณีศึกษาจำนวน 5 ราย แล้วสร้างข้อสรุปด้วยการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Analytic induction) ผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยว่า ชีวิตชาวนาในสังคมร่วมสมัยถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไปด้วย ระบบทุนนิยมและวัตถุนิยมที่ถือเอากำไรเป็นนโยบายการพัฒนา โดยแทรกซึมและแฝงปรากฏในวิถีการผลิตของชาวนา และในชีวิตประจำวัน ภายใต้ระบบการผลิตบนระบบทุนนิยมความเป็นมนุษย์ของชาวนาถูกลดทอนไปเป็นเครื่องจักร รับใช้วัตถุดิบเพียงพาดูแลสมัยใหม่ในการผลิตอย่างเข้มข้น และมูลค่าส่วนเกินได้ตกไปเป็นของนายทุนมากกว่าตัว ชาวนาเอง ชาวนาต้องทนทุกข์โดยที่ชาวนานั้นไม่ได้ตระหนักถึงภาวะแห่งความกดขี่นี้มากเท่าใดนัก ข้อสรุปดังกล่าว ช่วยยืนยันได้ว่า การพัฒนาวิถีชีวิตชาวนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะช่วยให้ชาวนาได้คืนกลับสู่ความเป็น มนุษย์ที่ไม่ต้องทนทุกข์ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และภูมิคุ้มกันการกดขี่ยิ่งขึ้น

**คำสำคัญ:** ชาวนา, ระบบทุนนิยม, การถูกลดทอนความเป็นมนุษย์, ด้านการกดขี่, เศรษฐกิจพอเพียง

#### Abstract

This article is a part of a thesis entitled “A study of Transformative Approach of Suburb Peasants’ Way of Life”. The objective of the study is to investigate a historical perspective on the oppression from which agriculturists suffered. The researcher emphasized a qualitative field study in a suburb area of Klongyong Sub-district, Phutthamonthon District, Nakhon Phathom Province in central Thailand,. The research was conducted with 5 farmers who were the participants of this research. The data were gained from observation and in-depth interviews

with the participants, and the conclusion was provided through an analytic induction. The result showed that the agriculturists in contemporary society were dehumanized by capitalism and materialism caused by the development of policies and practices seen in their daily life dependent upon production. They become machines working to survive in the money-oriented capitalism cycle where surplus value is taken by capitalists. Farmers were found to be unconsciously suffered from the oppression. The results of the study confirmed that the philosophy of sufficiency economy would be able to help them live sustainably with immunity from oppression.

**Keywords:** agriculturist, capitalism, dehumanization, conscientiousness, Philosophy of Sufficiency Economy

## 1. บทนำ

ชาวนาเป็นหนึ่งในอาชีพด้านเกษตรกรรมของคนไทย ที่มีจำนวนชาวนาผู้เพาะปลูกข้าวราว 37 ล้านครัวเรือน (ไทยรัฐออนไลน์, 4 ส.ค. 2557) อีกทั้งยังเป็นอาชีพที่ยึดถือกันมาเป็นเวลาช้านาน ในเว็บไซต์ไทยรัฐออนไลน์ ในหัวข้อข่าว "ยุทธศาสตร์ข้าว" ฉบับหอการค้า ยกระดับ "ชาวนาไทย" ขึ้นชั้นเกษตรกรยุคใหม่ ประจำวันที่ 4 สิงหาคม 2557 ได้เขียนไว้ว่า ไม่ว่า "กระแสโลกาภิวัตน์" จะพัฒนาเศรษฐกิจโลกไปไกลสักแค่ไหน สำหรับประเทศไทย ภาคที่ยังครองความสำคัญและมีจำนวนประชากรมากที่สุดของประเทศ ยังคงเป็น "ภาคการเกษตร" โดยมีข้าวเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตที่สำคัญที่สุด เช่นเดียวกับ "ชาวนา" ที่ได้ชื่อว่าเป็น "กระดูกสันหลัง" ของประเทศ แต่วิถีชีวิตของ "ชาวนาไทย" กลับเผชิญกับความยากจน มีคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับล่างสุดของสังคม แม้ต้องตรากตรำทำอย่างหาบรุ่งหาบค่ำ "หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน" แต่กลับต้องแบกหนี้สินส่งผ่านตัวรายได้จากการทำนาไม่สามารถเลี้ยงชีพได้ และดูเหมือนยังปลูกยังทำนาก็ยังทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ย่ำแย่ ไม่ได้ดีขึ้นแม้แต่น้อย จากอดีตผืนนาที่เคยกว้างใหญ่ไพศาล แต่เข้าสู่ยุคปัจจุบัน ชาวนาโดยส่วนใหญ่ของประเทศกลับต้องเช่าที่นาตนเองทำกิน ผลผลิตที่ได้จากหยาดเหงื่อทำนาชนิดหลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน ถูกกดขี่ราคา ถูกโกลาหล เอารัดเอาเปรียบจากบุคคลทุกกลุ่มทุกฝ่าย ไม่สมกับเป็น "กระดูกสันหลัง" ของชาติแม้แต่น้อย

จากหัวข้อข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชาวนาในยุคปัจจุบันที่รู้จักกันในนามยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคสมัยใหม่ ซึ่งเป็นยุคที่นำความเปลี่ยนแปลงในเชิงถอยหลังให้แก่ชาวนามากกว่าก้าวไปข้างหน้า ถ้าหากมองในเชิงคุณค่าและความหมายในตัวอาชีพแล้ว ถือได้ว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อประชาชนและประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะของการเป็นผู้ผลิตคนสำคัญและเป็นที่มาของสินค้าเศรษฐกิจลำดับต้นๆ แต่ทว่าชาวนานั้นถูกลดทอนคุณค่าและความหมายลงไปมาก ทั้งด้านวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลกับธรรมชาติ ชาวนาที่เดิมดำเนินชีวิตอย่างสมดุลกับธรรมชาติ เคารพธรรมชาติ ซึ่งแสดงออกผ่านประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำนา และวิถีชีวิตที่เป็นไปตามวัฏจักรของธรรมชาติ หากแต่ปัจจุบันวิถีเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยการถูกกำหนดให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม โดยเฉพาะสังคมทุนนิยมที่มุ่งตอบสนองความต้องการในวัตถุและตลาดธุรกิจเป็นสำคัญ การผลิตผลทางการเกษตรจึงต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยทั้งเครื่องจักรและสารเคมี เพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด ผลที่ตามมาคือวิธีการผลิตมีความก้าวหน้าตามยุคสมัย แต่ชีวิตชาวนากลับยังเดินถอยหลัง

ตัวอย่างของการมุ่งสู่ระบบทุนนิยมจนก่อให้เกิดวิกฤตในชีวิตของชาวนา ปรากฏให้เห็นชัดเจนผ่านกรณีของปรากฏการณ์โครงการรับจำนำข้าวเปลือกของภาครัฐในช่วงที่ผ่านมา (พ.ศ. 2554-2556) ความล้มเหลวที่ส่งผลต่อชีวิตชาวนาไทยไม่เพียงนำความเดือดร้อนมาให้แต่ยังพรากชีวิตกระดูกสันหลังของชาติไปอย่างไม่มีวันกลับ ทั้งในขณะที่เขียนความเรียงนี้ (เมษายน 2557) ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังให้หมดไปแต่อย่างใด

ชีวิตของ เฉลิม สระทองอ้วน ชาวนาบ้านบึงหล่ม ต.คลองน้ำไหล อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร ถือเป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งของชาวนาผู้ประสบกับผลกระทบจากโครงการรับจำนำข้าว ในนิตยสาร ค.คน (สุชาติ สุขประสิทธิ์ และสุทธิโชค จรรยาอังกูร, 2557) เฉลิม ให้สัมภาษณ์ว่า “ย้อนไปเมื่อประมาณสองปีที่แล้ว รัฐบาลได้ให้นโยบายช่วยเหลือชาวนาที่เรียกว่า โครงการรับจำนำข้าว เพื่อช่วยเหลือเรื่องรายได้ให้แก่ชาวนา ด้วยการเปิดโครงการนี้ขึ้นมาเพื่อซื้อข้าวจากชาวนาในราคาตันละ 15,000 บาท ซึ่งเป็นมูลค่าที่สูงกว่าการซื้อขายในตลาดปกติ ที่ได้เพียงตันละ 7,000 – 8,000 บาท เมื่อเห็นราคาที่สูงขึ้นครั้งต่อครั้งเช่นนี้ ก็เกิดความหวังและกำลังใจในการลงทุนลงแรงทำนาอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ชาวนาคนใดที่ไม่เข้าร่วมโครงการก็นับว่าปล่อยโอกาสที่จะร่ำรวยมีชีวิตสุขสบายไปเปล่าๆ”

เมื่อเวลาผ่านไปการณ์กลับเกิดการพลิกผันอย่างกะทันหัน เมื่ออันหนึ่งเมื่อเงินจำนวนมากได้หายวับไปต่อหน้าต่อตา เนื่องจากเกิดปัญหาคอร์รัปชันในโครงการ การจ่ายเงินจึงหยุดชะงัก และไม่รื้ออนาคตที่แน่นอนเลยว่าเงินจากการขายข้าวตันละหมื่นกว่าบาทจะได้ในวันไหน ด้วยเหตุนี้ชาวนาผู้ซึ่งต้องมีการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกับมนุษย์เงินเดือนคนอื่นๆ ที่ได้รับเงินเดือนเป็นประจำทุกเดือน แต่ตัวชาวนาเองไม่ได้มีเงินเดือนประจำที่จะได้รับในทุกๆ เดือน รอรับเพียงเงินก้อนใหญ่จากการขายข้าวในแต่ละฤดูการซึ่งใช้เวลาหลายเดือนกว่าจะได้เงินมา ทำให้ต้องเผชิญกับวิกฤตที่สัมพันธ์กับรายได้อันสัมพันธ์กับการค้าข้าว การมุ่งทำการผลิตที่ลงทุนและลงแรงมหาศาลเพื่อนำข้าวไปขายในโครงการรัฐบาลนั้น ทำให้ชาวนาแทนที่จะได้รับผลตอบแทนเป็นเงินก้อนใหญ่แต่กลับกลายเป็นผู้ประสบปัญหาการเงินในช่วงเวลาเงินที่หวังจะเอาไปหักลบกลบหนี้ในส่วนต้นทุนและส่วนที่เหลือนำไปใช้จ่ายกลายเป็นเงินที่ชาวนาไม่ได้จับต้อง ไม่มีเงินหมุนเวียนใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ชาวนาบางรายเกิดภาวะความเครียดหนักถึงขนาดตัดสินใจปลิดชีพตัวเอง ดังในกรณีของบุญมา สระทองอ้วน ภรรยาของเฉลิม สระทองอ้วน เพราะหาทางออกไม่ได้ ไม่รู้จะหาเงินมาจากไหนนั่นเอง

การช่วยเหลือชาวนาเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นของรัฐบาลถือเป็นการกระทำที่ดีซึ่งสมควรทำ แต่การช่วยเหลือโดยสร้างความหวังให้แก่ชาวนาในระยะสั้น ดังโครงการพยุงราคาข้าวที่ให้ราคาสูงแต่ก็ทนอยู่ได้ไม่นานนั้น นอกจากจะไม่ได้ช่วยทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นและยั่งยืนแล้ว ยังเป็นการซ้ำเติมความลำบากเดือดร้อนแก่ชาวนามากขึ้นอีก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากโครงการช่วยเหลือชาวนาของรัฐบาล นอกจากจะไม่แสดงให้เห็นว่าการทำให้ราคาข้าวสูง และชาวนามุ่งใช้ทุนในการผลิตสูงเพื่อให้ได้ข้าวไปขายในปริมาณมากและเวลาอันรวดเร็วจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตชาวนา เพราะชาวนาไม่ได้พ้นจากการเป็นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบหรือผู้ถูกกดขี่ ลงทุนมากก็ทำให้มีหนี้สินมากเพราะยอมลงทุนเพื่อหวังว่าเมื่อขายข้าวแล้วจะนำมาใช้คืนได้ แต่สุดท้ายชาวนาเป็นเพียงผู้ปราศจากทรัพย์สิน เนื่องจากมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ และเป็นผู้นำผลประโยชน์ไปให้แก่เจ้าของปัจจัยการผลิตที่ชาวนาในสังคมทุนนิยมจะต้องพึ่งพาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปรากฏการณ์การซ้ำเติมความเป็นกลุ่มชนชั้นผู้ถูกกดขี่ของชาวนา จากความพยายามในการให้ความช่วยเหลือชาวนาให้พ้นจากความลำบากสู่การลืมตาอ้าปากได้ผ่านนโยบายรับจำนำข้าวของรัฐบาล และจากสภาพความเดือดร้อน

และไม่ยุติธรรมที่ชาวนาได้เผชิญนั้น นอกจากไม่ได้ช่วยส่งเสริมคุณค่าของชีวิตและวิถีของการทำนาของชาวนาให้เพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังไม่ได้ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติให้ดำเนินไปอย่างยั่งยืน ทั้งยังเป็นการรักษาสถานภาพของความเป็นผู้อยู่ภายใต้อำนาจของชาวนาอีกด้วย เหตุนี้เองจึงเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจในประเด็นวิถีชีวิตชาวนาในยุคปัจจุบัน ภายใต้หัวข้อ การศึกษาแนวทางการปรับตัววิถีชีวิตกสิกรชนเมือง โดยผู้วิจัยเริ่มต้นความสนใจใคร่รู้ด้วยสมมติฐานที่เกิดจากการทบทวนวรรณกรรมว่า ชาวนาจะถูกกดขี่อยู่ และอาจเป็นรูปแบบใหม่แห่งการกดขี่ จึงเกิดคำถามว่า แบบแผนการถูกกดขี่นั้นเป็นอย่างไร และชาวนาได้รับรู้ถึงสภาพการถูกกดขี่อย่างไร และชาวนาพร้อมที่จะหาทางเลือกให้ตัวเองได้หลุดพ้นจากการกดขี่และปัญหาต่างๆ อย่างไร โดยที่กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวนาที่อาศัยอยู่ในเขตชนเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองกึ่งชนบทที่ต้องเผชิญกับการพัฒนาและผลของการพัฒนาภายใต้ระเบียบของสังคมสมัยใหม่และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

## 2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพรรณานิยมคติทางประวัติศาสตร์ของการกดขี่ผ่านชีวิตของชาวนา

## 3. อุปกรณ์และวิธีการ / วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาข้อมูลแบบแผนการกดขี่ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชาวนาในสังคมร่วมสมัย ผ่านการทำงานภาคสนาม พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ ตำบลคลองโยง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม

### 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้มีส่วนร่วมกับโครงการวิจัยประกอบด้วย ชาวนาคลองโยงที่ได้คัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษา จำนวน 5 คน การเลือกกรณีศึกษาในยุทธศาสตร์การเลือกแบบเจาะจง ชาวนาทุกคนมีอายุ 50 ปีขึ้นไป เป็นทั้งผู้ที่มีประสบการณ์การทำนาเป็นเวลากว่า 40 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ ความรู้เกี่ยวกับการทำนาและวิถีชีวิตชาวนา ทั้งนี้เลือกจาก (1) ผู้มีส่วนร่วมที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการถูกกดขี่ คือ เป็นผู้ที่ได้รับความสะดวกและความสะดวกและความยุติธรรม (2) ความยินยอมพร้อมใจในการให้ข้อมูลของผู้มีส่วนร่วม (3) กลุ่มตัวอย่างอย่างง่ายด้วยการเลือกผู้ที่ประกอบอาชีพชาวนา และยังมีการทำนาเป็นอาชีพอยู่

### 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้คำถามปลายเปิด โดยผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นระยะเวลา 8 เดือน ในวิธีการทำนาตั้งแต่ปลูกไปจนถึงเก็บเกี่ยว รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละวัน ในฐานะผู้สังเกต ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการจับจ้องเฝ้ามองการดำเนินชีวิต และการทำนาของชาวนาอย่างพิถีพิถัน ฟังบทสนทนาในชีวิตประจำวัน ที่ชาวนาสื่อสาร พูดคุยเรื่องต่าง ๆ ในบางประเด็น ผู้วิจัยได้ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก อาทิเช่น มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีการทำนาอย่างไร การทำนาที่เปลี่ยนไปทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไปอย่างไร วิถีชีวิตในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร ผู้วิจัยใช้การพูดคุยเชิงลึกมากกว่าการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ด้วยจุดมุ่งหมายให้ผู้ให้ข้อมูล รู้สึกปลอดภัยไปร่องใจในการสนทนา และให้ข้อมูลด้วยความ

เป็นธรรมชาติ การพูดคุยอาจใช้การถามคำถามนำในการสนทนา แต่ก็มิใช่เป็นลักษณะการสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างหรือเป็นลำดับ แต่พยายามพูดคุย ชวนถาม ชวนตอบ ให้อยู่ในกรอบคำถามกว้าง ๆ ที่ผู้วิจัยวางไว้

### 3.3 วิธีดำเนินการวิจัย

#### 3.3.1 ตั้งคำถามวิจัย

#### 3.3.2 ออกแบบการวิจัย เลือกพื้นที่ศึกษา และกลุ่มตัวอย่าง

#### 3.3.3 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

#### 3.3.4 เก็บข้อมูลภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูล

#### 3.3.5 เขียนรายงาน

### 3.4 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลสร้างข้อสรุปตามแนวทางการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Analytic induction) โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ในชีวิตฆวานาที่ได้จากการสังเกตเชิงประจักษ์และการสัมภาษณ์เชิงลึก ภายใตกรอบแนวคิดเรื่องการถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ของเปาโล แฟร์เร่ และแนวคิดความขัดแย้งของมาร์กซ์

## 4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาคสนามด้วยการสังเกตในฐานะผู้มีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2500-ปัจจุบัน การทำนาที่ตำบลคลองโยงมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงด้วยกัน ได้แก่ ช่วงแรกทำนาหว่าน ช่วงที่สองทำนาค้า และช่วงที่สามทำนาหว่าน มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายละเอียดการทำนาในแต่ละช่วง

| วิธีการทำ            | ประเภทการทำนา                                            |                                                                      |                                                                                             |
|----------------------|----------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|
|                      | นาหว่านดั้งเดิม<br>อดีต-พ.ศ. 2510                        | นาค้า<br>พ.ศ. 2510-2525                                              | นาหว่านแบบใหม่<br>พ.ศ. 2525-ปัจจุบัน                                                        |
| 1. การเตรียมพื้นที่  | ใช้ควายไถ                                                | ใช้ควายไถ,<br>ใช้ควายเหล็กไถ                                         | ใช้ควายเหล็กไถ,<br>ใช้รถดินตะขบตีดิน                                                        |
| 2. การเพาะปลูก       | มือหว่าน                                                 | ดำนาด้วยมือ                                                          | เครื่องพ่นเมล็ดข้าว                                                                         |
| 3. การดูแลบำรุงรักษา | มูลสัตว์<br>หมักฟาง                                      | มูลสัตว์, หมักฟาง, เลี้ยงเป็ด,<br>ปุ๋ยเคมี, สารเคมีกำจัดศัตรูพืช     | ปุ๋ยเคมี,<br>สารเคมีกำจัดศัตรูพืช                                                           |
| 4. การเก็บเกี่ยว     | เกี่ยวด้วยมือ, ใช้คนแบกหามขน<br>ข้าวเข้าบ้าน, ใช้ควายนวด | เกี่ยวด้วยมือ, ใช้รถขนลากข้าว<br>เข้าบ้าน, ใช้ควายนวด,<br>ใช้รถนวด   | ใช้รถนวด, ใช้รถเกี่ยว (รองข้าว<br>ใส่กระสอบ), ใช้รถเกี่ยว (รอง<br>ข้าวในอู่)                |
| 5. การจัดการผลผลิต   | ปลูกกิน ส่วนที่เหลือขาย                                  | ปลูกกิน ส่วนที่เหลือขาย                                              | ปลูกขาย                                                                                     |
| 6. แรงงาน/เทคโนโลยี  | แรงงานคนและสัตว์                                         | แรงงานคนและสัตว์ เครื่องจักร<br>เริ่มเข้ามาแบ่งเบา                   | เครื่องจักรทดแทนแรงงานคน<br>และสัตว์                                                        |
| 7. ต้นทุนในการผลิต   | ค่าข้าวปลาอาหารในการเลี้ยงดู<br>แรงงานคน                 | ค่าข้าวปลาอาหารในการเลี้ยงดู<br>แรงงานคน, ค่าจ้างแรงงาน, ค่า<br>ปุ๋ย | ค่าจ้างแรงงาน, ค่าน้ำมัน<br>เชื้อเพลิง, ค่าพันธุ์ข้าว, ค่าปุ๋ย,<br>ค่ายาเคมี, ค่าเช่าที่ดิน |

| วิธีการทำ                        | ประเภทการทำนา                                                                             |                                                                            |                                                                             |
|----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|
|                                  | นาหว่านดั้งเดิม                                                                           | นาดำ                                                                       | นาหว่านแบบใหม่                                                              |
|                                  | อดีต-พ.ศ. 2510                                                                            | พ.ศ. 2510-2525                                                             | พ.ศ. 2525-ปัจจุบัน                                                          |
| 8. พันธุ์ข้าว                    | - กินได้ (ขาวอากาศ, เหลืองอ่อน, เหลืองสูง, พญาชม, ปิ่นแก้ว)<br>- ปลุกกิน, เก็บไว้ทำพันธุ์ | ช่วงแรก ปลุกข้าวกินได้<br>เปลี่ยนไปเป็นปลุกพันธุ์ กข กินไม่ได้ เป็นโรคร้าย | - กินไม่ได้ (กข7, กข9, กข11, กข49 เป็นต้น)<br>- ปลุกขาย, ไม่เก็บไว้ทำพันธุ์ |
| 9. ความถี่ในการปลูกข้าว          | ปีละ 1 ครั้ง                                                                              | ปีละ 1 ครั้ง                                                               | ปีละ 2 ครั้ง (2 ปี 5 ครั้ง)                                                 |
| 10. ความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ | ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับแม่โพสพ                                                            | ประกอบพิธีกรรมบางอย่างเกี่ยวกับแม่โพสพ                                     | ไม่มีการประกอบพิธีกรรม                                                      |

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตของชาวนาในพื้นที่นาเมืองคลองโยงในแต่ละช่วงเวลา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตจากการทำนาหว่านแบบดั้งเดิมจนกระทั่งมาเป็นการทำนาหว่านแบบใหม่ วิถีชีวิตของชาวนาก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามตามกระบวนการพัฒนาทางสังคมจากสังคมดั้งเดิมสู่การเป็นสังคมที่เจริญพร้อมด้วยความเป็นสมัยใหม่ ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในช่วงหลังทศวรรษ 2500 ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมไทยนำแนวคิดการพัฒนาประเทศแบบตะวันตกมาใช้ ในช่วงต้นทศวรรษพบว่า วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวนายังคงมีปรากฏอยู่ แต่ทว่าก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปจนกลายเป็นวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่เช่นในปัจจุบัน สามารถแบ่งช่วงของวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้

#### 1. วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมก่อนยุคการเกษตรกรรมสมัยใหม่

วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมก่อนยุคการเกษตรกรรมสมัยใหม่เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ในช่วงการทำนาหว่านแบบดั้งเดิมและนาคาดอนต้น ในช่วงนี้วิถีชีวิตของชาวนาเป็นวิถีของชาวบ้านชาวชนบท ใช้ชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเองและธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ทั้งในวิธีการผลิตและในชีวิตประจำวัน การพึ่งพาตนเองในวิธีการผลิต คือการที่ชาวนาปลูกข้าวเพื่อเก็บไว้กินเป็นหลัก ใช้แรงงานตนเองและแรงงานสัตว์คือควายในการทำการผลิต เครื่องไม้เครื่องมือที่ใช้เป็นเครื่องมือง่ายที่ผลิตขึ้นเองจากวัสดุธรรมชาติ โดยต้องอาศัยภูมิปัญญาความรู้พื้นบ้านและความชำนาญของผู้เฒ่าผู้แก่ ส่วน การพึ่งพาตนเองในชีวิตประจำวัน คือการกินอยู่ดำเนินไปในลักษณะพอมี พอกิน กินง่าย อยู่ง่าย มีความพอเพียงในตัวเองสูง ประกอบกับเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันต่ำ เพราะไม่เพียงสามารถเก็บผักหาปลาจากท้องนาและตามแหล่งน้ำลำคลองที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทั้งพืชและสัตว์อีกทั้งปราศจากมลพิษมาประกอบเป็นอาหารแล้ว น้ำท่าที่ใช้ก็เป็นน้ำในแม่น้ำลำคลองที่สะอาดสามารถนำมาใช้อาบและซักผ้าได้ ทั้งน้ำฝนที่ตกลงมาในหน้าฝนก็สามารถรองไว้ใช้ดื่มได้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ชาวนานั้นยังใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องแม่โพสพ ซึ่งแสดงออกผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวที่ยึดถือปฏิบัติกันมา ที่สะท้อนถึงความเคารพของชาวนาที่มีต่อผู้มีพระคุณที่ให้ชีวิตแก่ชาวนา ทั้งสะท้อนถึงความเชื่อในสิ่งมีอำนาจที่สถิตอยู่ในธรรมชาติอันจะบันดาลความอุดมสมบูรณ์มาให้แก่การทำนาในแต่ละปีด้วย ชีวิตในแบบดั้งเดิมนี้นสะท้อนผ่านเสียงของชาวนาชาวนาเมืองคนหนึ่งว่าเป็นวิถีชีวิตที่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า “ถ้าจริงๆ แล้วมองภาพเมื่อก่อนดีกว่า เมื่อก่อนอยู่กันลำบากแต่เรื่องเงินมันจะไม่ขาดสน”

อย่างไรก็ดี ในช่วงเดียวกันนี้ของนาคาตอนปลาย ถือเป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านจากแบบดั้งเดิมสู่สมัยใหม่ ซึ่งแปรเปลี่ยนพร้อมๆ กับการเข้มข้นขึ้นของการพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นกับสังคมและการเกษตรกรรมของชาวนาไทย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับวัตถุนิยมสมัยใหม่ ทั้งวิถีชีวิตสมัยใหม่และเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่

## 2. วิถีชีวิตสมัยใหม่ในยุคการเกษตรกรรมสมัยใหม่

วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ของชาวนาคลองโยง นับได้ว่าเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงนาคาตอนปลายจนกระทั่งเปลี่ยนเป็นนาหว่านแบบใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นช่วงราวทศวรรษ 2520 เป็นทั้งการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่มากพร้อมกับวัตถุนิยม วิธีที่แปรเปลี่ยนได้สะท้อนสภาพชีวิตของชาวนาภายใต้สังคมทุนนิยมสมัยใหม่เป็นชีวิตที่พึ่งพาวัตถุนิยมอย่างเต็มรูปแบบ ทั้งในวิถีการผลิตและในชีวิตประจำวัน จากข้อมูลวิธีการทำนาในตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาแรงงานคนและสัตว์ซึ่งเป็นระบบการพึ่งพาตนเองในชุมชนไปเป็นการพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะในช่วงนาหว่านแบบใหม่ที่แรงงานคนและสัตว์ได้ถูกทดแทนด้วยเครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่หมดทุกขั้นตอน เป้าหมายของการปลูกที่เปลี่ยนไปจากปลูกไว้กินเองมาเป็นปลูกเพื่อขาย

การพึ่งพาวัตถุนิยมสมัยใหม่ในวิถีการผลิตคือ การใช้เครื่องจักรกลการเกษตร การใช้ปุ๋ยและสารเคมี การใช้พันธุ์ข้าวชนิดใหม่ ซึ่งนำมาด้วยความสะดวกสบายในการทำนา ทั้งในเรื่องการย่นระยะเวลาในการทำนาให้สั้นลง การได้ปริมาณงานเป็นจำนวนมาก คุณภาพและปริมาณของผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพและได้มาก จนสามารถทำการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ทำนาได้ปีละหลายครั้ง ขายข้าวได้ปีละหลายครั้งเพราะมีระบบตลาดรองรับตลอดเวลา สอดคล้องกับวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (2535) ได้กล่าวถึงไว้ว่า พัฒนาการของการผลิตในภาคเกษตรไทยภายหลังเริ่มใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (2504-2509) สามารถแยกย่อยออก ได้ดังนี้ 1. การชลประทาน 2. ปุ๋ย 3. พันธุ์ 4. ยากำจัดศัตรูพืช 5. เครื่องจักรกลทางการเกษตร 6. ระบบตลาด

นอกจากนั้นยังมีสมภพ มานะรังสรรค์ (2545) ที่ได้กล่าวถึงการเกษตรกรรมไทยในยุคหลังแผนพัฒนาฯ ว่า ลักษณะของการเกษตรกรรมไทยในยุคหลังแผนพัฒนาฯ เรียกได้ว่าเป็นยุคของการปฏิวัติเขียว (Green revolution) อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมมาเป็นการทำการเกษตรแบบใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง โดยมีการใช้พันธุ์พืชที่ผสมพันธุ์ขึ้นใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกลการเกษตร การชลประทานแผนใหม่ และความรู้เกี่ยวกับการจัดการฟาร์มอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้ได้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพ

ส่วนการพึ่งพาวัตถุนิยมสมัยใหม่ในชีวิตประจำวันคือ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นซึ่งมาพร้อมกับระบบสาธารณูปโภคสมัยใหม่ ปัจจัยพื้นฐานที่ชาวนาต้องใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งไฟฟ้า น้ำประปา เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ อาหารการกินที่ต้องหาซื้อจากตลาด

สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือความสะดวกสบายที่เกิดจากการพัฒนาสังคมไปสู่ความทันสมัยอันเป็นดั่งบ่วงที่ชาวนามีคุณภาพการใช้ชีวิตที่ดีกว่าในอดีต ทว่านอกจากความสะดวกสบายโดยเฉพาะที่เกิดในวิถีการผลิตของชาวนาชนเมืองคลองโยงแล้ว ยังมีมูลค่าของปัจจัยการผลิตที่ตามมาด้วย การที่ชาวนาพึ่งพาเทคโนโลยีหรือปัจจัยอื่นๆ หมายความว่าชาวนาได้ไปพึ่งพาปัจจัยที่คนอื่นเป็นเจ้าของซึ่งก็คือนายทุน การพึ่งพาสິงที่มีมูลค่าอยู่ในตัวเหล่านี้จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนมาด้วยต้นทุนหรือเงินเพื่อให้ได้ปัจจัยการผลิตเหล่านั้นมาใช้ในการผลิต นอกจากนี้แล้วการเปลี่ยนเป้าหมายการผลิตจากเก็บไว้กินเป็นขายนั้นทำให้ชาวนาต้องพึ่งพาระบบตลาดเพื่อระบายข้าวที่ผลิตได้ไปพร้อมกันด้วย

วิถีของการพึ่งพาวัตถุดิบใหม่ซึ่งชาวนาไม่ได้เป็นเจ้าของนั้น แรกเริ่มเดิมทีดูราวจะดีต่อชีวิตชาวนาชนเมืองคลองโยงในแง่ที่ทำให้การทำนาสบายขึ้น ทำงาน ค่าใช้จ่ายน้อย ย่นระยะเวลา ลดการใช้แรง ซึ่งมีรายได้จากการขายข้าวมากเพราะปลูกขายได้ปีละหลายครั้ง ถือว่าทำนาแล้วมีเหลือ แต่เมื่อระบบทุนนิยมพัฒนาเข้มข้นขึ้น มูลค่าปัจจัยการผลิตที่เคยมีระดับต่ำก็สูงขึ้นและสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง มูลค่าข้าวในตลาดที่แม่สูงขึ้นจนอยู่ที่ระดับ 8,000 บาทต่อตัน ทว่ายิ่งนานวันมูลค่าของปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องได้สวนทางกับมูลค่าของข้าวที่มีแต่จะอยู่ที่เดิมหรือตกต่ำลง จนชาวนาไม่สามารถหวังพึ่งได้ ประกอบกับระบบกลไกตลาดและระบบทุนนิยมที่ไม่มีความแน่นอน ทำให้ไม่สามารถคาดเดาและกำหนดค่าใช้จ่ายและรายได้ได้ วิธีการผลิตการเกษตรกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบันที่มูลค่าปัจจัยการผลิตสูงแต่มูลค่าราคาข้าวตกต่ำจึงเป็นเหตุของความทุกข์ในชาวนา กล่าวคือ ชาวนาทำนาขายข้าว ได้น้อยกว่าที่ลงทุนไป เป็นเหตุให้เกิดสภาพที่เรียกว่า รายได้ไม่พอใช้จ่าย ซึ่งค่าใช้จ่ายของชาวนาไม่ได้มีเพียงที่เกิดจากการผลิตแต่ยังรวมถึงในการดำเนินชีวิตด้วย การฉ้อฉลกล่าวอ้างเป็นที่ยอมรับในชาวนาอีกด้วย ดังสะท้อนผ่านเสียงจากชาวนาท่านหนึ่งที่มีต่อชีวิตในทุกวันนี้ที่ว่า “ชาวนาน้ำตาไหลทุกวัน”

การที่ชาวนาทำนาได้น้อยเป็นเพราะการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ที่เข้มข้นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งจะปฏิเสธก็ทำได้ยาก จากสภาพดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการกดขี่และลดทอนความเป็นมนุษย์ในชาวนา การกดขี่ที่ปรากฏในชีวิตชาวนาคลองโยงแม้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรงผ่านการขูดรีดค่าจ้างแรงงานเช่นเดียวกับกรรมกรผู้ใช้แรงงานกับนายทุนตามทัศนะของมาร์กซ์ (ยศ สันตสมบัติ, 2538) แต่เป็นการกดขี่ที่เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบผ่านปัจจัยการผลิตที่ชาวนาชนเมืองต้องพึ่งพานายทุน ไม่ใช่ค่าแรงของชาวนาโดยตรง ต้นทุนค่าปัจจัยการผลิตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องได้เบียดบังทั้งค่าแรงและมูลค่าส่วนเกินที่ชาวนาควรจะได้รับ ค่าแรงและมูลค่าส่วนเกินจากการขายข้าวถูกแปรไปเป็นรายจ่ายที่ชาวนาต้องจ่ายให้แก่การซื้อปัจจัยการผลิตซึ่งนายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตนั้น อำนาจในกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตทำให้นายทุนสามารถกำหนดมูลค่าของปัจจัยการผลิตนั้นๆ ไม่ว่ามูลค่าจะสูงหรือต่ำชาวนาก็ปราศจากสิทธิอำนาจในการต่อรอง เนื่องจากปฏิเสธการพึ่งพานายทุนปัจจัยดังกล่าวไม่ได้ ดังนั้น แม้ชาวนาจะลงทุนทำนาและได้ผลตอบแทนกลับคืนเท่าไรผู้ที่ได้รับผลต่างอย่างเป็นที่น่าพอใจเสมอก็คือผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตแทนที่จะเป็นชาวนา รายได้ที่ถูกแปรเป็นรายจ่ายของชาวนาจึงกลายเป็นรายได้ของนายทุนทั้งหมด

คล้ายกันกับมาร์กซ์ การกดขี่ในทัศนะของเปาโล แฟร์ราก็คือการกดขี่ที่เกิดจากการที่ฝ่ายผู้กดขี่เป็นผู้ครอบครองผลประโยชน์มากกว่าผู้ถูกกดขี่ แฟร์ร (เปาโล แฟร์ร, ม.ป.ป.) ใช้คำว่า การลดทอนความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกันกับคำว่า การกดขี่ การลดทอนความเป็นมนุษย์ของแฟร์ร ได้พูดถึง มโนธรรมสำนึก อันเป็นความรู้สึกที่มีต่อสภาพการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบจนนำไปสู่การต่อสู้เพื่อการหลุดพ้นจากการถูกกดขี่ แต่มโนธรรมสำนึกในชาวนานั้นได้ถูกลดทอนลง เนื่องจากชาวนาถูกแนวความคิดของระบบการผลิตสมัยใหม่ที่เน้นการพึ่งพาวัตถุดิบใหม่เป็นหลักให้ความรู้ในด้านที่เป็นผลเชิงบวกแต่ผลเชิงลบกลับถูกชกซ่อนจนชาวนาหลงผิดและละเลยข้อเท็จจริงที่ร้ายชานาอยู่ในทุกวัน

ด้วยการกดขี่ที่ปรากฏนั้นความเป็นมนุษย์ของชาวนาจึงถูกลดทอนไปเป็นเครื่องจักรรับใช้วัตถุ แม้มุ่งมั่นลงทุนลงแรงทำนาปีละหลายครั้ง แต่การทำนาแต่ละครั้งก็แทบจะไม่เหลืออะไรให้แก่ชาวนาเลย ดังสะท้อนผ่านคำกล่าวของชาวนาที่ว่าท่านหนึ่ง “ปลูกข้าวปีละ 3 ครั้ง แต่ชีวิตกลับแย่กว่าปลูกข้าวปีละ 1 ครั้ง” การมุ่งปลูกข้าวเพื่อขายเป็นสิ่งสำคัญได้ทำให้ชาวนาชนเมืองคลองโยงอาจหลงลืมไปว่ากำลังถูกขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากการผลิตผ่านการพึ่งพา

ทุนอยู่ ขาวนาจึงต้องทนทุกข์โดยที่ไม่ได้ตระหนักถึงภาวะแห่งความกดขี่นี้มากนัก อีกทั้งชาวมโนธรรมสำนึกด้านการกดขี่ไปโดยมิได้ตระหนักถึงสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ตอนนี้ได้ว่าชีวิตที่ควรจะเป็นนั้นเป็นอย่างไร ไม่เพียงขาวนาจะกลายเป็นผู้รับใช้วัตถุเท่านั้น วิธีการเกษตรสมัยใหม่บนการพึ่งพาวัตถุดิบใหม่ยังได้ทำลายจิตวิญญาณความเคารพในตัวขาวนาที่มีต่อแม่โพสพ และการดำรงชีวิตบนพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องแม่โพสพให้สูญหายไปด้วย รวมถึงลดทอนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึ่งพิงอาศัยกันในการทำงานเป็นต่างคนต่างทำและหันไปพึ่งพาวัตถุดิบใหม่แทน

## 5. การอภิปรายผล

5.1 การวิจัยชิ้นนี้ได้เสนอข้อค้นพบว่า แบบแผนการพึ่งพาวัตถุดิบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักรกลเกษตร ปุ๋ย สารเคมี พันธุ์ข้าว และตลาดในวิธีการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยมได้ลดทอนความเป็นมนุษย์ในชีวิตขาวนาให้เป็นเพียงวัตถุรับใช้ทุน กล่าวคือ แทนที่ขาวนาจะทำการผลิตโดยใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบใหม่ข้างต้นแล้วได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมหรือสมควรได้รับ แต่กลับกลายเป็นคนอื่นที่เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์นั้นแทน ซึ่งเป็นนายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิตนั่นเอง อีกทั้งยังได้ทำลายคุณค่าความดีงามของวิถีชีวิตความเป็นชาวนาให้สูญหายไปอย่างยากที่จะรื้อฟื้นให้คืนกลับมาได้ สอดคล้องกับงานของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2524) ปก แก้วกาญจน์ (2530) และพรเพ็ญ ศาสตรียากรณ์ (2549) ที่ต่างก็ได้กล่าวถึงระบบทุนนิยมที่เข้ามาสู่ภาคเกษตรกรรมว่าฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2524) ที่ได้กล่าวถึงการเข้ามาของระบบนายทุนว่าไม่เพียงส่งผลกระทบต่ออารยวิถีของขาวนาในแบบพอเพียงจนทำให้เศรษฐกิจแบบพอเพียงแตกสลาย ยังนำมาซึ่งการเสื่อมโทรมของอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ชาวบ้านอุทิศเวลาให้การผลิตข้าวมากขึ้น และเข้าร่วมในกระบวนการผลิตเฉพาะอย่าง คือ ผลิตเฉพาะข้าว งานศึกษาของปก แก้วกาญจน์ (2530) ที่ค้นพบว่า ผลกระทบจากระบบการผลิตเพื่อขายต่อวิถีชีวิตของขาวนา ทำให้ขาวนาชาวไร่กลายเป็นนักบริโภคนิยม เกิดความไม่สมดุลขึ้นระหว่างรายรับรายจ่าย ขาวนามีภาระหนี้สิน คิดค้นแบบลูกโซ่ ชีวิตชุมชนต้องผูกพันกับระบบตลาด ขาวนาชาวไร่ต้องดิ้นรนเพื่อแสวงหาเงินตรา หาเวลาล้างได้ยากขึ้น เกิดนายทุนน้อยในชุมชน ขาวนาชาวไร่กลายเป็นกรรมกรมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจขยายวงกว้างออกไป และงานของพรเพ็ญ ศาสตรียากรณ์ (2549) ที่ได้พูดถึง แนวทางการต่อสู้ของชุมชนเพื่อการอุดหนุนในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า เนื่องจากการพัฒนาไปสู่การเกษตรเพื่อการค้า ได้เข้าไปทำลายกลไกและหลักประกันทางเศรษฐกิจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการผลิตเพื่อขาย ที่ทำให้การผลิตของชุมชนเป็นไปตามความต้องการของตลาด ซึ่งแต่ละครัวเรือนก็มุ่งที่จะผลิตผลผลิตที่ตลาดต้องการ ซึ่งก็คือผลผลิตชนิดเดียวกัน ความหลากหลายของผลผลิตที่ลดลงทำให้การแลกเปลี่ยนแบ่งปันของคนในชุมชนลดลงและหายไปในที่สุด หรือแม้แต่การเกิดระบบค่าจ้างแรงงานเพื่อให้สอดคล้องกับแบบแผนและวิธีการผลิตแบบใหม่ก็เข้ามาแทนที่การช่วยเหลือแรงงาน เป็นต้น ความพอเพียงในวิธีการผลิตเพื่อการดำรงชีพจากความสามารถในการผลิตส่วนเกินซึ่งถูกกำหนดด้วยขอบเขตและปัจจัยในระดับครัวเรือนเป็นหลัก ในขณะที่ส่วนเกินที่ครัวเรือนผลิตได้กลับถูกดูดซับออกไปในรูปแบบต่างๆ เมื่อครัวเรือนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจภายนอก ไม่ว่าจะเป็นตลาดปัจจัยการผลิต ตลาดผลผลิต และสินค้าตลาดบริโภคอุปโภค โดยที่ไม่มีกลไกใดที่มีประสิทธิภาพในการจัดสรรประโยชน์ที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความพอเพียงครัวเรือน และเมื่อใดก็ตามที่ครัวเรือนไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียงด้วยตนเอง จะเป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นภายใต้วิธีการผลิตเพื่อการค้า

แบบแผนการพึ่งพาวัตถุดิบใหม่ภายใต้ระบบทุนนิยม จึงทำให้ชาวนาเป็นทำงานหนักแต่ได้รับผลตอบแทนเพียงน้อยนิด ทั้งๆ ที่สิ่งที่ควรจะเป็นในเบื้องต้น คือ แม้ชาวนาจะทำงานหนักแต่ก็ได้รับผลตอบแทนมากด้วย และอนาคตอาจจะอีก 10 ปี หรือ 20 ปีข้างหน้า วิถีชีวิตชาวนาควรเปลี่ยนไปเป็นในลักษณะทำน้อยได้มากตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนประเทศไทยในปัจจุบันไปสู่ประเทศไทย 4.0 ที่ต้องการก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางและความเหลื่อมล้ำทางสังคม หวังว่ากระแสการพัฒนาดังกล่าวจะนำพาความมั่งคั่ง มั่งคั่ง และยั่งยืน มาสู่ชาวนาไทยมากกว่าปัจจุบัน

5.2 การนำไปใช้ในอนาคต จากข้อค้นพบนี้สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาแก่นักพัฒนาที่ควรนำไปสะท้อนย้อนคิดในเรื่องการพัฒนาในภาคเกษตรกรรมไทยที่ผ่านมาและดำเนินอยู่ว่า เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับประเทศไทยจริงอยู่หรือไม่ และพอจะหาแนวทางหรือวิธีการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างไรไม่ให้เกษตรกรถูกกดขี่หรือถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบทุนนิยม รวมถึงเป็นแนวทางการพัฒนาที่สามารถทำได้จริงและเห็นผลในระยะยาวได้หรือไม่

5.3 ข้อสังเกตที่ได้จากการวิจัย การทำงานวิจัยในฐานะนักเรียนด้านการพัฒนาชนบทในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่าวิธีการเข้าถึงชุมชนเข้าถึงชาวบ้านอย่างใกล้ชิดเพื่อพูดคุยถามไถ่เรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่และความต้องการ ผ่านการสนทนาอย่างเสรีนั้นเป็นการเปิดข้อมูลที่เปี่ยมรากฐานชีวิตของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี และข้อมูลหรือข้อคิดเห็นต่างๆ สามารถสะท้อนแนวคิดที่จะกลายเป็นแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่ชุมชนและชาวบ้านได้อย่างตรงจุด การวิจัยครั้งนี้ได้สร้างมุมมองแก่ผู้วิจัยว่า การทำงานพัฒนาใด ควรจะเป็นการเข้าถึงคนเข้าถึงพื้นที่อย่างเข้าใจก่อนที่จะมีการพัฒนาเกิดขึ้นเพื่อที่การพัฒนานั้นจะไม่เป็นการพัฒนาที่กดขี่และลดทอนความเป็นมนุษย์ ดังพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ว่า เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา หลักการที่จะทำให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่แท้จริง

## 6. บทสรุป

การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการทำงานภาคสนามโดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

6.1 ทัศนียมคติทางประวัติศาสตร์ของการกดขี่ในชาวนา นับตั้งแต่วิถีชีวิตและวิธีการผลิตของชาวนามีความเจริญและทันสมัยขึ้น คือได้ว่าชาวนามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ในความเป็นจริงระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวไม่ได้บ่งชี้ความก้าวหน้าที่แท้จริงของชาวนาแต่อย่างใด โดยเฉพาะการพัฒนาในวิธีการผลิตที่ดูเหมือนว่าชีวิตชาวนาจะดีขึ้นเพราะ ได้รับความสะดวกสบายการใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่และปัจจัยการผลิตที่มาช่วยเสริมในเรื่องคุณภาพและปริมาณการผลิต จนนำมาสู่การปลูกข้าวเพื่อขายเป็นหัวใจสำคัญของการทำนา แต่ทว่าในท้ายที่สุดวิถีแบบใหม่ที่พึ่งพาวัตถุดิบนั้นได้นำมาซึ่งความทุกข์ยากลำบากจากปัจจัยการผลิตและการค้าข้าว ผ่านเหตุการณ์การสวนทางกันของมูลค่าปัจจัยการผลิตและมูลค่าข้าว โดยที่ต้นทุนปัจจัยการผลิตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่มูลค่าข้าวอยู่ในระดับต่ำ การปราศจากอำนาจในกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นวัตถุดิบใหม่ เป็นเหตุให้ชาวนาถูกขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากการผลิตให้ไปเป็นของนายทุน สภาพการณ์กล่าวทำให้ชาวนาเริ่มเข้าสู่วงจรการกดขี่ ชาวนาค่อยๆ ถูกกดขี่และถูกกดขี่อย่างเข้มข้นในปัจจุบัน โดยเป็นลักษณะการกดขี่บนคู่ความสัมพันธ์ในแบบแนวตั้งคือ นายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับชาวนาที่เกิดขึ้นผ่านวิธีการผลิต แต่ชาวนาเองก็ยังคงมีความหวังในอาชีพของตนอยู่เสมอว่า

ในฤดูกาลเพาะปลูกหน้ามูลค่าข้าวนั้นจะดีขึ้นชีวิตชาวนาก็จะดีขึ้น สภาพการณ์ดังกล่าวแสดงสายธารประวัติศาสตร์ของการกดขี่ที่เริ่มก่อตัวขึ้นนับแต่ได้มีการนำการพัฒนาสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่มาซึ่งสังคมไทย

6.2 การถูกกดขี่ของความเป็นมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตสมัยใหม่ได้สร้าง ส่งเสริม และปลูกฝังแนวคิดเรื่องการผลิตเพื่อขายให้เป็นเป้าหมายในการผลิตของชาวนา แนวทางหรือวิธีการการต้องพึ่งพาหรือใช้วัตถุดิบใหม่เพื่อตอบสนองเป้าหมายที่ถูกกำหนดโดยผู้มีความรู้เช่นรัฐบาลหรือผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเช่นนายทุนก็ดี ส่วนได้ปลูกฝังเงื่อนไขของการผลิตเพื่อขายบนความหวังที่วางอยู่บนผลตอบแทนที่ชาวนาจะได้รับอย่างรวดเร็วและมากขึ้นกว่าอดีต แนวคิดดังกล่าวทำให้ชาวนามุ่งทำการผลิตอย่างเข้มข้นโดยสิ้นเปลืองทรัพยากรที่ตนมี ทั้งการใช้แรงงานในการผลิตและการลงทุนการผลิตโดยที่หลงลืมหรือตั้งใจไม่ใส่ใจว่าสุดท้ายแล้วผลประโยชน์ไปตกอยู่ที่นายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ความเป็นมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการถูกกดขี่ให้เป็นเพียงเครื่องจักรทำงานรับใช้ระบบทุน ทั้งๆ ที่ได้ลงทุนลงแรงไปกับการทำงานแต่สุดท้ายผลประโยชน์กลับตกไปอยู่ที่ผู้อื่น และชาวนาก็เป็นเพียงผู้ที่ต้องจำใจยินยอมรับกับสภาพการปลูกข้าวเพื่อขายโดยที่ตัวเองต้องขาดทุนอยู่ทุกฤดูกาล เหตุผลสำคัญคือการขาดการพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งพาผู้อื่นในชาวนาปัจจุบัน

6.3 การคืนกลับความเป็นมนุษย์: ปิรวัตรชีวิตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้ชาวนาในการหลุดพ้นจากการกดขี่ดังกล่าวคือ การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการทำการผลิต ตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความเป็นกลาง ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกันที่ดี บนเสาหลักของความรู้และคุณธรรม กล่าวคือ ชาวนาควรทำนาด้วยทางสายกลางคือทำให้ตัวเองมีกินอย่างเพียงพอด้วยแล้วจึงปลูกเพื่อขายด้วยไม่เน้นปลูกข้าวเพื่อขายเพียงอย่างเดียว ชาวนาต้องมีเหตุผลในการผลิต กล่าวคือ การทำนาจะต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตัวเองและธรรมชาติ พึ่งพาตนเองให้มากพึ่งพาคนอื่นให้น้อย หากทำได้ชาวนาก็จะเป็นผู้ที่มีภูมิคุ้มกันที่ดีในชีวิต เมื่อเกิดปัญหาหาค่าข้าวตกต่ำ ชาวนาก็ยังมีข้าวไว้บริโภค มีสุขภาพร่างกายที่ดี มีสภาพธรรมชาติแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ สามารถทำเกษตรแบบอื่น มีความพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาจากการทำนา ไม่ต้องทนทุกข์อยู่กับความทุกข์ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

6.4 ข้อเสนอแนะ: ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้ที่อาจไม่ใช่งานวิจัยเกี่ยวกับชีวิตชาวนาในสังคมร่วมสมัยที่สมบูรณ์นักจะมีประโยชน์ต่อนักพัฒนา ชาวนา และผู้สนใจในชีวิตชาวนา นำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ไปใช้ศึกษาหรือต่อยอดความรู้ในเรื่องการพัฒนาชีวิตเกษตรกรผู้ปลูกข้าวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และค้นหาแนวทางการพัฒนาที่จะสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในชีวิตชาวนา ให้ชาวนาเป็นชาวนาที่มีความสุขทั้งกายและจิตใจ เพื่อสังคมไทยสังคมเกษตรจะได้รากฐานที่มั่นคงและแข็งแรงต่อไปในอนาคต

## 7. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้เกิดขึ้นและมาถึงจุดนี้ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลสำคัญๆ ไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่นิต ผู้ช่วยไพฑูรย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ต.คลองโยง ผู้ที่คอยอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่และให้ข้อมูลเกี่ยวกับชาวนา รวมไปถึงชาวนาดำบลคลองโยงทุกๆ ท่านที่ทั้งให้ความรู้และความช่วยเหลือด้วยความเมตตาในระหว่างลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามให้เป็นไปด้วยความสะดวกตลอดระยะเวลาการวิจัย อ.ดร.จิตชายักษ์ ขมกัญ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก อ.ดร.พญ. ฐศิริพิทักษ์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาชี้แนะแนวทางใน

การทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำปรึกษา ข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องในการวิจัยด้วยดี และขอขอบพระคุณทุกท่านที่ใส่ใจจากพ่อและแม่ ญาติพี่น้องทุกคน พี่กอล์ฟ เพื่อนๆ พี่ๆ วัฒนธรรมศึกษา 56 ที่คอยไถ่ถามสารทุกข์สุขดิบและเป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยทำงานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ตลอดถึงขอขอบพระคุณผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ด้วย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก โครงการทุนวิจัยมหาวิทยาลัย สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ปีงบประมาณ 2558

## 8. เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2524). เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ทิมเศรษฐกิจ. (4 ส.ค. 2557). "ยุทธศาสตร์ข้าว" ฉบับหอการค้า ยกระดับ "ชาวนาไทย" ขึ้นชั้นเกษตรยุคใหม่. จาก <http://www.thairath.co.th/content/440831>
- ปก แก้วกาญจน์. (2530). ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนชาวนาจากผลกระทบของระบบการ ผลิตเพื่อขายในช่วง 2 ทศวรรษ. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เปาโล แฟร์. (ม.ป.ป.). การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่. [Pedagogy of the oppressed](ช. เจียวพุ่มพวง, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สหพันธ์นักศึกษาเสรีฯ.
- พรเพ็ญ ศาสตรียากรณ์. (2549). ชาวนาในยุคเศรษฐกิจเพื่อการค้า. กรุงเทพฯ : ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2538). จากวรรณกรรม: มหากษัตริย์และมานุษยวิทยาмаกษัตริย์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2535). ไปให้พ้นยุคปฏิวัติเขียว เบื้องหลังปัญหาการเกษตรและการแสวงหาทางเลือกใหม่. ม.ป.ท.: ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม กลุ่มพืชพันธุ์ฯ.
- สุชาติ สุขประสิทธิ์ และสุทธิโชค จรรยาอังกู. (2557). เมืองกรุงสะท้อน บ้านนาสะท้อน ปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวงชาวนาไทย. ค.คน, 9(4), 40-55.
- สมภพ มานะรังสรรค์. (2545). พัฒนาการของภาคเกษตรและผลกระทบต่อชาวนาไร่นาไทยในช่วงหลังสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2-พ.ศ. 2536. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.